

ॐ नमो देव्यै महादेव्यै ।

आमच्या घरी नवरात्राचे नऊ दिवस आणि दसरा म्हणजे मोठीच धांदल असे. नवरात्र बसता-उठता एक बटू आणि एक कुमारिका यांना जेवायला बोलावलं जाई. आई मात्र नऊही दिवस उपवास करी. घटस्थापना, दिवा, माळ वगैरे सर्वच सोपस्कार यथासांग केले जात. एका वर्षी आईची प्रकृती बरी नव्हती म्हणून वडिलांनी उपवास केले; पण आईनेही ऐकलं नाही आणि दोघांचेही उपवास झाले. धांदल अर्थातच दुप्पट झाली.

नवरात्र आटोपल्यावर एक दिवस मी वडिलांना उपवास करण्याचं कारण विचारलं. काय पूजाअर्चा करायची असेल, ती व्यवस्थित जेवूनखाऊन करावी. इतर पूजांना जर उपवास लागत नसतील, तर देवीचाच हा आग्रह का? वडील गप्पांच्या मूळमध्ये होते. त्यामुळे त्यांनी माझे हे चावटपणाचे प्रश्न सहन केले. ते म्हणाले, “नवरात्रीचे नऊ दिवस आणि नऊ रात्री देवी आपल्यासाठी असुरी शक्तींशी लढाई करते. ती अविश्रांत कष्ट करीत असताना तिला अर्थातच जेवायखायला वेळच मिळत नाही. आपलं दुःख, दैन्य व विपत्ती या नाहीशा व्हाव्यात म्हणून ती असुरांशी लढते. मग तिला त्या लढाईत सोडून देऊन आपण आरामात चारी ठाव भोजन करणं कसं चांगलं दिसेल? दिवा, माळ, सकाळ-सायंकाळ पूजा, आरती, रात्री जागरण करून तिचं स्मरण या सगळ्या गोष्टींनी आपणही तिच्या असुरी शक्तींशी होत असलेल्या युद्धाला हातभार लावायचा असतो. या सान्या गोष्टी करणं म्हणजे आपलं कायिक, वाचिक आणि मानसिक तप आहे. ते आपण केलं नाही, तर असुरी शक्ती जास्त बलवान होतात.”

या सान्या उपासनांचा खरंच खूप उपयोग होतो; पण त्यांची एक शिस्त आणि संवय लावून घ्यावी लागते. वासनांना खतपाणी हे विषयातून नव्हे, तर

आपल्या अंतःकरणातूनच मिळतं. विषय हे फक्त निमित्तच असतात. ते समोरच हवेत, असं नव्हे; तर ते कल्पनेते आले तरी मन बहकतंच. मनाचीच ओढ आवरता आली, तर या उपासना सार्थकी लागतात.

नवरात्रात सप्तशतीचा आणि देवी अथर्वशीर्षाचा पाठ केला जातो. अथर्वशीर्षात उल्लेख आहे, की देवीच सर्व देवांना आणि सान्या विश्वात संचार करणाऱ्या शक्तींना आधार देते. सर्व संकल्प आणि ध्येये सिद्धीला नेण्यासाठी तीच सर्वांना शक्ती देते; पण हे संकल्प आपले हवेत आणि ते पूर्ण करण्याचा निर्धार व त्यासाठी कष्ट करण्याची तयारी हीसुद्धा आपलीच असायला हवी.

आसुरी शक्तीचं आव्हान हे फक्त देवीलाच नसतं, तर आपल्यासाठी असतं. त्या आपल्या अंतःकरणाचाच ताबा घेऊन टाकतात आणि आपला प्रतिकार दुबळा पडत जातो. नवरात्रात आपला निर्धार वाढवण्याचीच उपासना करायची असते. देवी खूपच सजग आणि सावध असते. कारण- सर्वकष युद्ध करीत असते ती. तेव्हाच ती ठरवून टाकत असते आधार कोणाकोणाला द्यायचा आहे ते. तो सतत मिळत राहणार आहे आपल्याला. कारण- आईच आहे ती. तिचं खूप प्रेम आहे आपल्यावर. आपलं आहे ?

-भीष्मराज चाम
(‘मना सज्जना’ या पुस्तकातून)